

4

In de Bijbel kent de term 'Israël' een duidelijke ontwikkeling

6

In het Jodendom is de gedachte uitgewerkt dat de loofhut staat voor ons kwetsbare aardse bestaan

9

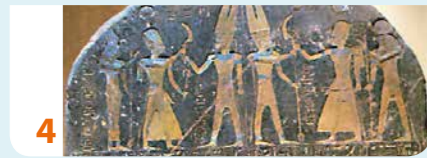
De God van Israël is ook de God die opkomt voor zijn volk

jaargang 60 • nummer 4 • november 2016

Israël
magazine
.....

verbonden

Lopen langs de muur	3
Op zoek naar de oorsprong van Israël	4
De loofhut, van buiten en van binnen	6
Een Joods hart	7
Column: Het tijdperk "Peres" voorbij	7
Uw God o Isrel	8
Een eye-opener: hoe Messiasbelijdende Joden de Bijbelse feesten vieren	10
Joodse bronnen voor de liturgie (3): de geloofsbelijdenis	11
Van blijvend belang	12

Verbonden is een uitgave van het deputaatschap Kerk en Israël van de Christelijke Gereformeerde Kerken in Nederland

Simon de Deugdzame behoorde tot de laatsten van de Grote Vergadering. Hij had als kernspreuk: De wereld leunt op drie beginselen, op de Tora, op het dienen van G'd en op het uitoefenen van liefdedaden.

(Spreuken der Vadersen 1:2)

Bij de foto op de voorpagina:

De muren van Jeruzalem maken nog altijd een diepe indruk op de bezoekers van de stad. Sommige delen van de huidige muur stammen nog uit de tijd van Jezus. We treffen die o.a. aan bij de Westelijke Muur, de steunmuur rond de Tempelberg, die door Herodes de Grote werd aangebracht. Op de foto kijken we vanuit het Kidrondal tegen de muur op. Daarin zien we een van de poorten van de stad. Het is de Gouden Poort, die vanaf de Olijfberg toegang gaf tot de Tempelberg en de Tempel die daarachter gestaan heeft. Hij stamt uit de periode 1537-1541 toen Sultan Süleyman de Grote de stadsmuren van Jeruzalem liet herbouwen, waarbij hij uitging van de fundamenten van de antieke stadsmuren. De Gouden Poort werd op bevel van Suleiman dichtgemetseld en verzegeld.

colofon

Commissie van redactie: drs. C.J. van den Boogert, drs. L. van Dalen, drs. R. Jansen, ds. D.J.K.G. Ruiter
Hoofdredacteur: drs. C.J. van den Boogert, Graspieper 8, 8081 ZR Elburg, tel.: (0525) 690222
Eindredacteur: drs. R. Jansen, Provincialeweg 35, 9864 PA Kornhorn, tel.: (0594) 785357, e-mail: verbonden@kerkenisrael.nl
Website: www.kerkenisrael.nl
Contact: e-mailadres info@kerkenisrael.nl
Administratieadres: Landelijk kerkelijk bureau van de Chr. Geref. Kerken, Ghandistraat 2, 3902 KD Veenendaal, Postbus 334, 3900 AH

Veenendaal, tel.: (0318) 582350, fax (0318) 582351, e-mail: info@cgk.nl
Penningmeester: H. van Braak, Prins Willem-Alexanderpark 133, 3905 CD Veenendaal, Tel.: (0318) 515427, e-mail: penningmeester@kerkenisrael.nl, Bankrekeningnummer: NL19 INGB 0000 3652 71, t.n.v. Dep. Kerk & Israël Chr. Geref. Kerken te Veenendaal
 Voor legaten en schenkingen kunt u contact opnemen met de penningmeester, hij geeft ook gaarne informatie over diverse aan te bevelen projecten.

Lopen langs de muur

Een trip om nooit te vergeten. Zo kijk ik terug op de studiereis naar Israël (16-23 juni 2016). Met een groep docenten theologie en predikanten uit vier kerkgenootschappen brachten we een week door in Jeruzalem. We bezochten zo'n beetje alle 'hotspots', liepen door de smalle straatjes van de oude stad en deden ons tegoed aan heerlijke falafel. Wie er voor het eerst komt, kan maar moeilijk geloven dat er uit voorbijgegangene eeuwen zoveel bewaard is gebleven. Jeruzalem is een archeologische schatkist!

De muren van Jeruzalem

Geen wonder dat deze stad in de Schriften zo vaak wordt bezongen. Toen ik de 'stad van David' voor het eerst vanaf de Olijfberg zag, was ik diep onder de indruk. Nu ik de dikke pil van Simon Sebag Montefiore lees (*Jeruzalem, de biografie*, Uitgeverij Nieuw Amsterdam, 2011), leer ik dat ik niet de enige ben op wie de stadsmuur van Jeruzalem een verpletterende indruk maakte. Joden, christenen en moslims hebben zich magnetisch aangetrokken gevoeld tot deze plaats. De imposante muren en aloude poorten spreken tot ieders verbeelding. Daarom vind je er toeristen uit alle werelddelen. Het werd al verwoord door de Korachieten: 'Ga rond Sion, trek eromheen, tel zijn

torens. Bezie met aandacht zijn muren, bewonder zijn vesting' (Ps.48:13-14).

De muur van Betlehem

Op een dag gingen we ook buiten Jeruzalem een kijkje nemen – in die andere stad van David: Betlehem. Daar wonen Palestijnen: velen zijn moslim, enkelen zijn christen. We kozen ervoor om 'Broodhuis' lopend in te trekken, nadat we via het militaire checkpoint waren toegelaten tot het Palestijns gebied. Rondom Betlehem is een afscheidingsmuur gebouwd om het aantal terroristische aanslagen in Israël terug te dringen. Eerlijk is eerlijk: sinds deze muur er staat, is er minder terreur in Israël. Maar de muur heeft een keerzijde: verpaupering en uitzichtloosheid. Van de beroemde Arabische gastvrijheid is weinig te merken. Lopend langs de muur zie je overal verbrande autobanden en dopjes van traangasgranaten – stille getuigen van de Intifada. Rondom ons liggen de stenen voor het oprapen. Op de muur staan hartverscheurende verhalen beschreven, omringd door antisemitische graffiti. Overal zie je posterfoto's hangen van jonge mannen en vrouwen die hun leven hebben gegeven voor de islamitische jihad. Zelden zag ik zo'n sterk symbool van gebrokenheid als deze afscheidingsmuur.

Lieuwejan van Dalen

De scheidingsmuur afgebroken

Het conflict tussen Joden en Palestijnen zit muurvast. Wie komt er met een oplossing? Zonder te zeggen dat mensen zich niet voor vrede hoeven in te zetten, geloof ik dat echte 'shalom' niet door Joden of Palestijnen bereikt kan worden. Alleen de Messias van Israël kan scheidingsmuren slechten. Je leest erover in Gods Woord: 'Want Hij is onze vrede, Hij die met zijn dood de twee werelden één heeft gemaakt, de muur van vijandschap ertussen heeft afgebroken' (Efez.2:14). Sinds de muur tussen Israël en de volken gevallen is, is alles mogelijk. Daarom bidden wij of Jeshua de scheidingsmuur tussen Joden en Palestijnen wil afbreken. <

Een afscheidingsmuur rondom Betlehem

joodse symbolen

De Tora-kronen

In het vorige nummer werd een Tora-rol afgebeeld, een rol van perkament aan twee houten stokken. Op de stokken van een Tora-rol worden, als hij na gebruik opgerold is, siertorens geplaatst. Deze siertorens heten in het Hebreeuws *rimonim wat 'granaatappels'* betekent. De siertorens of kronen dienen als versiering van de Tora en willen vooral de voornaamheid en waardigheid van de Tora onderstrepen. Aan de randen

van de afgebeelde torens hangen belletjes, die vrolijk rinkelen wanneer de rol wordt rondgedragen. Zo wordt de aandacht op de Openbaring van G'd gevestigd. Van G'ds Woord gaat een welriekende geur uit. Het bovenste gedeelte van deze siertorens, afkomstig uit Afghanistan, uit de 19de eeuw, zijn kuddenbusjes waarin de kruiden kunnen worden gelegd. Dit laatste is vooral een gebruik onder Joden in moslimlanden.

Op zoek naar de oorsprong van Israël

Het woord 'Israël' kan heel verschillende betekenissen hebben. Soms wordt ermee bedoeld op de Staat Israël, een andere keer op het joodse volk. Ook kan 'Israël' een aanduiding zijn van de strook land tussen de Middellandse Zee en de Jordaan. Het begrip speelt een centrale rol in de joodse identiteit. Maar waar ligt de oorsprong?

Een oude inscriptie

Voor de oorsprong van het begrip 'Israël' zijn er twee belangrijke bronnen. Dat is allereerst wat wel 'epigrafie' wordt genoemd: allerhande inscripties die soms via archeologie zijn gevonden. Daar duikt voor het eerst het woord 'Israël' op in een stèle, een grote herinneringssteen, in een tempel in het Egyptische Thebe. De stèle memoriseert de heldedaden van farao Merneptah – ook wel Merenptah genoemd – die van 1213 tot 1203 voor Christus regeerde. Daaronder wordt ook een campagne genoemd die de farao in Syrië-Palestina heeft uitgevoerd. In een intrigerende passage wordt verteld:

*Kanaän is gevangen in rampspoed
Asjkelon is overwonnen
Gezer is geconfisqueerd
Janoàm bestaat niet meer
Israël is verwoest, zonder enig zaad*

Voor het eerst duikt hier de term 'Israël' op. Dat gebeurt in de context van een aantal geografische aanduidingen die allemaal verbonden zijn aan de strook land tussen de Middellandse Zee en de rivier de Jordaan. Toch lijkt 'Israël' zelf geen geografische aanduiding te zijn: de hiërogliefen die zijn gebruikt, wijzen erop dat hierbij sprake is van een buitenlands volk. Naar alle waarschijnlijkheid gaat het hierbij

ook een semi-nomadische stam die in Palestina rondzwierf. De verwoesting van Israël, 'zonder enig zaad', moet Egyptische grootspraak zijn geweest voor een grote overwinning op de Israëlitische stam. Na deze eerste vermelding duurt het weer drie-en-een-halve eeuw, voordat de term 'Israël' opduikt in Assyrische en Aramese inscripties. Dat is een periode waarin gerefereerd wordt aan twee koninkrijken: dat van de dynastie van Omri (ook wel 'Israël' genoemd) en dat van 'het huis van David' (ook wel 'Juda' genoemd). Dat wijst

op twee politieke staatjes die we ook kennen uit de andere belangrijke bron voor de oorsprong van de term 'Israël': de Bijbel.

Hebreeuwse Bijbel

In de Bijbel kent de term 'Israël' een duidelijke ontwikkeling. Het begint als persoonsnaam: in een tweetal bijbelgedeeltes (Genesis 32 en 35) wordt uitgelegd hoe de aartsvader Jacob een nieuwe naam krijgt: Israël, strijder van/voor/met God. Namen hebben in de Bijbel altijd een diepe betekenis. Via deze naam wordt direct

een nauwe band gelegd tussen 'Israël' en God: die twee horen bij elkaar. Dat blijkt ook wel uit het vervolg: Israël is niet alleen van God, maar God is ook van Israël. Hij wil 'de God van Israël' genoemd worden. Van een persoonsnaam wordt het de aanduiding voor een volk: de 'kinderen Israëls'. De naam Israël gaat over op de nazaten van Jacob. Zij vormen samen 'Israël' en dragen daarmee de beloften die aan die naam door God zijn verbonden. Zijn nakomelingen zijn maar geen losse individuen, met hun eigen meningen en opvattingen. Nee, zij zijn 'een zoon/dochter van Israël'. De enkeling ontvangt zijn identiteit als deel van het geheel. Israël is daarmee een aanduiding voor een volk, maar krijgt daarnaast ook een politieke betekenis. Na de scheuring van het davidische rijk tussen Rehabeam en Jerobeam, wordt het Noordrijk 'Israël'

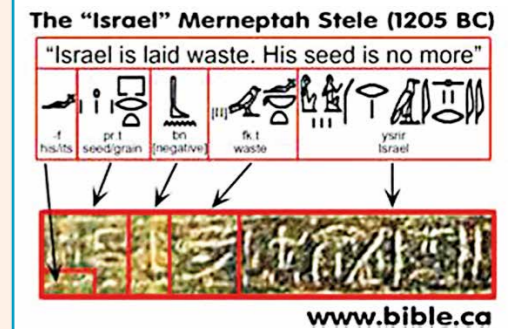

De Merneptah-Israël-stèle in het Egyptisch Museum te Caïro

genoemd en het Zuidrijk 'Juda'. Het 'volk Israël' omvat alle nazaten van Jacob (en wie daar door bekering bij ingelijfd is), terwijl de politieke entiteit 'Israël' alleen het noorden omvat. Tragisch loopt het af als het Noordrijk ten onder gaat en een deel van de inwoners wordt gedeporteerd. Vanaf dat moment wordt gesproken over een 'rest van Israël' tegenover het 'geheel van Israël'. In profetische en apocalyptische teksten wordt een hereniging van de 'rest' met 'heel Israël' voorspeld. 'Israël' is, ten slotte, ook een geografische aanduiding. Wat de precieze grenzen van het 'land Israël' zijn is niet duidelijk, die wisselen per keer, maar het hart daarvan is wel helder. Dat is Jeruzalem, de hoofdstad, met de Tempel waar de God van Israël wordt gediend. Het is daar, zo suggereren verschillende bijbelboeken, dat alle lijnen van 'Israël' bijeenkomen: waar de nazaten van aartsvader Jacob in het land hun God dienen.

Nieuwe Testament

In de tijd van het Nieuwe Testament is onder het paraplu-begrip van het 'volk Israël' sprake van een veelkleurig en veelzijdig jodendom, echter nog altijd gegroepeerd rond de Tempel in Jeruzalem. Naast joden – in toenemende mate een benaming die inwisselbaar is voor 'Israëlieten' – die in het land wonen, zijn er ook grote joodse gemeenschappen daarbuiten. Ook zij blijven tot het 'volk van God' behoren en erkennen het gezag van Jeruzalem. De val van Jeruzalem en de verwoesting van de Tempel in 70 na Christus zorgen voor een grote crisis. Veel joodse groeperingen overleven die niet. Alleen het rabbijnse jodendom en het vroege christendom komen als 'overlevenden' uit de crisis naar boven. Voor hen wordt het begrip 'Israël' de inzet van een scherp debat met

als inzet: wie is de ware voortzetting van 'Israël', wie draagt daarmee de beloften die ooit aan de aartsvaders zijn gegeven? In het Nieuwe Testament worden gaandeweg de contouren van dat debat zichtbaar. Dat is in de evangeliën en de brieven van Paulus echter nog altijd een intern, binnen-joods debat. De term 'Israël' wordt daarbij gebruikt, maar verandert nog niet van betekenis. De toonaangevende Duitse lutherse nieuwtestamenticus Michael Bachmann heeft de verschillende plaatsen waarin het woord 'Israël' in het Nieuwe Testament voorkomt, grondig bestudeerd. Zijn conclusie luidde dat 'Israël' altijd op het joodse volk van toepassing is en nooit wordt gebruikt als een aanduiding voor de niet-joodse christenen. Een frase als het onderscheid tussen een 'Israël naar het vlees' en een 'Israël naar de geest' verwijst bij Paulus niet naar een tegenstelling tussen het joodse volk en de kerk, maar tussen twee groepen binnen het ene joodse volk. Pas in de fase na het Nieuwe Testament, in de vroege kerk, komen dergelijke interpretaties op en gaat de kerk zich het begrip 'Israël' toe-eigenen. Wat Paulus wel doet, is een analogie maken tussen Israël en de kerk. De jonge kerk wordt in haar identiteit ten diepste gestempeld door de bijbelse erfenis en de weg die de God van Israël met het volk Israël gaat. <

De loofhut van buiten en van binnen

Midden oktober werd het Loofhuttenfeest gevierd. Overal stonden eenvoudige bouwseltjes. Van buiten ziet het er simpel uit. Het is ook maar tijdelijk. En het moet gebrekkig zijn. Maar van binnen ziet het er vaak heel mooi uit. Je hoort je hut mooi te versieren. En voor de maaltijden in de hut gebruik je er je mooiste servies en bestek. Dat lijkt tegenstrijdig, maar er zitten mooie lessen in.

De loofhut van binnen'

In de Bijbel is de regel voor Soekot, het Loofhuttenfeest: "Zeven dagen lang moeten jullie in hutten wonen, elke geboren Israëliet moet in een loofhut wonen, om jullie kinderen eraan te herinneren dat ik de Israëlieten in hutten liet wonen toen ik hen uit Egypte wegleidde" (Lev. 23:42-43). Dat doen de Joden zoals voorgeschreven is. Men dént niet alleen aan het op weg zijn door de woestijn en aan de provisorische, voorlopige onderkomen die men toen had. Men erváárt ook iets daarvan aan

den lijve – op een manier die de kinderen zeker aanspreekt.

In het Jodendom is de gedachte uitgewerkt dat de loofhut staat voor ons kwetsbare aardse bestaan. Een loofhut moet wankel zijn. Hij is goed gebouwd als hij bij een stevige storm omwaait. Het dak moet van materiaal van planten of bomen gemaakt zijn en mag niet echt dicht zijn. Je moet door het dak heen de hemel kunnen zien. Kwetsbaar is ons leven. Het is net als bij zo'n schamele loofhut: als het mooi weer is, is het er plezierig, maar als het stormt of regent kom je in de problemen. Zo kan ook ons leven zomaar heel wankel en afhankelijk blijken.

In het NT komt het beeld terug in hoe Paulus spreekt over 'de aardse tent' die wordt afgebroken (2 Cor. 5:1; vgl. 2 Petr. 1:13-14). Daar staat het woord skènè, dat we ook in de Griekse vertaling van Lev. 23 vinden.

Een vorm daarvan staat in Johannes 1:14: 'Het Woord is vlees/mens geworden en heeft onder ons gewoond' – namelijk, in een skènè, in een menselijk lichaam dat is als een kwetsbare tent/hut.

Maar nu wordt er juist bij het Loofhuttenfeest gezegd: 'U zult vrolijk zijn...' Dat lijkt slecht te passen bij het beleven van kwetsbaarheid. Maar als je je afhankelijkheid beleeft als afhankelijk zijn van de Eeuwige en zijn zorg en als je beseft dat je je zekerheid niet in huis of bezit kunt vinden maar wel in Hem, dan kun je toch je verheugen – ook en juist – in je hutje.

Hierbij past het dat je je loofhut van binnen mooi maakt, met allerlei versieringen, waaronder vaak ook kindertekeningen. Aan het dak hang je kleurig fruit. Je gebruikt je goede stoelen. De maaltijden zijn juist niet sober. De boodschap is: ook al leef je in een schamel onderkomen met weinig bescherming – daarbinnen maak je er wat moois van. Daarbij gaat het niet om een woning met alle luxe, maar om een goed thuis, familiebanden, en de gastvrijheid die tijdens het Loofhuttenfeest groot en belangrijk is. <

Tijdens het Loofhuttenfeest wordt Ezechiël 38 en 29 gelezen, over Gog en Magog. Het Hebreeuwse woord voor dak is gag. Een rabbinse uitleg: Gog en Magog zijn 'dak-volken', levend onder een dicht en dik dak, menend daarmee tegen alles bestand te zijn. Israël weet beter. Alleen de Eeuwige kan echt beschermen. Een dak waardoorheen je de hemel kunt zien helpt je dat te beleven.

De loofhut van buiten

Een Joods hart

De Katholieke Raad voor Kerk en Jodendom (KRI) www.kri-web.nl

Jezus, Maria, Jozef, de apostelen en Paulus waren Joden. Ze leefden in de Joodse traditie. Die hadden ze lief. Ze ondergingen er de invloed van en gaven die door aan hun leerlingen, die op hun beurt hun geloof en levenswijze doorgaven van generatie op generatie.

Het christendom had een Joods hart, maar was zich daar niet altijd van bewust. De rooms-katholieke kerk koesterde lange tijd een negatief beeld van Joden en de Joodse cultuur. Dit had invloed op de positie van Joden in de samenleving. Daardoor was de kerk medeverantwoordelijk voor een maatschappelijk klimaat dat de massamoord op Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog mogelijk maakte.

Pas na Vaticanum II (1962-1965) werd de neerwaartse spiraal van anti-judaïsme en marginalisatie doorbroken. Er kwam een dialoog met het Jodendom op gang die de verstandhouding verbeterde. De herinnering aan het vroegere anti-Joodse klimaat binnen de kerk bleef echter bestaan. Wereldwijd, ook in Nederland, is het vriendschappelijke contact voor veel Joodse gesprekspartners nog altijd geladen met negatieve emoties.

De KRI

De Katholieke Raad voor Kerk en Jodendom (KRI) richt zich binnen Nederland met name op:

- Binnen de rooms-katholieke kerk erkenning van en waardering voor de eigen Joodse wortels;
- De ontmoeting en dialoog tussen rooms-katholieken en het Jodendom hier en nu;
- Het opsporen en aan de kaak stellen van antisemitisme, met name binnen de rooms-katholieke kerk.

De KRI is een onafhankelijke raad, die in 1951 werd opgericht op persoonlijk initiatief. Hij adviseert de Nederlandse rooms-katholieke bisschoppen over hun betrekkingen met Joodse organisaties.

Wat betreft de politieke situatie in Israël-Palestina

De KRI onderschrijft de standpunten van het Vaticaan. Dit kiest voor een twee-staten-oplossing. De paus erkende in 1993 het bestaansrecht van Israël. Anno 2015 werd ook de Palestijnse staat formeel erkend. De KRI betreurt de pijn en het verdriet als gevolg van de aanhoudende conflicten in Israël en de Palestijnse gebieden. Hij sluit zicht aan bij de oproep van de paus om te bidden en zich in te zetten voor vrede in het Midden-Oosten.<

De theoloog en schrijver Andries Knevel is als radio en televisiepresentator werkzaam bij de Evangelische Omroep

Andries Knevel

Het tijdperk "Peres" voorbij

Een paar keer mocht ik hem interviewen: Shimon Peres. En dat waren niet de makkelijkste gesprekken. Hij was in de omgang met buitenlandse journalisten erg op zijn hoede en had een wat nurkse uitstraling.

Ik begreep dat wel. Van buitenlandse journalisten moest Israël het niet hebben, en hoeveel zijn voorlichters hebben geprobeerd hem duidelijk te maken, dat de organisatie waar ik voor werk een wat andere attitude tegenover Israël heeft, hij bleef argwanend.

Ooit zei hij een keer na een interview tegen mij "well done". Ik denk dat dit niet de kwaliteit van mijn vragen betrof, noch mijn gebrekkige Engels, maar het feit dat hij een keer niet a priori vijandig werd benaderd.

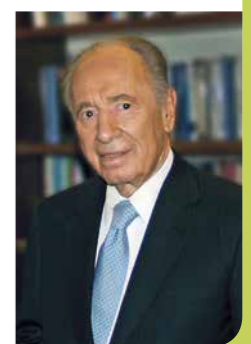
Mijn eerste ontmoeting dateert van einde jaren '70, en ik heb dus een groot deel van het tijdperk "Peres" meegemaakt. Die periode is voor een deel hoopvol geweest. Er waren veel gesprekken, vooral achter de schermen, tussen Israël en Palestijnse leiders, er waren de Oslo akkoorden, er waren de bijna akkoorden onder leiding van Bill Clinton, en bij al deze gesprekken en akkoorden heeft Peres een grote rol gespeeld. Bij "Oslo" hadden we te maken met een onwillige Rabin, en met een gelovige Peres (althans zo leek het aan de buitenkant).

Deze hoop is inmiddels vervlogen. Ondanks het feit dat Peres dacht dat hij bij leven nog iets van een vredesakkoord zou meemaken.

De zaak tussen Israël en de Palestijnse autoriteit zit muurvast, en het lijkt alsof aan beide zijden er ook geen interesse is om tot een vergelijk te komen.

Zo is er met het overlijden van Shimon Peres ook een einde aan een tijdperk gekomen, een tijdperk van soms opflakkerende hoop. En met de beste wil van de wereld zie ik niet wie (aan beide zijden) zijn droom wil voortzetten.

Het thema "Israël" blijft theologisch interessant, maar zit politiek muurvast. <

Simon Peres

'God van Israël' in Psalm 68

'Uw God, o Isrel'

Psalm 68 is een bekende en (wat bepaald de verzen betreft) geliefde psalm in de kerk. Vers 10 in de (oude) berijming is geliefd bij vele ouderen. Ik heb er eens een paar jaargangen van 'Uit de Levensbron' bij opgeslagen en daaruit bleek dat in de jaargangen 1929 t/m 1931 vers 14 het meest opgegeven psalmvers is: 'Uw God, o Isrel, heeft de kracht door zijn bevel u toegebracht.' Aan dit vers heb ik de titel van deze Schriftstudie ontleend. Ik wil met u luisteren naar Psalm 68 en dan met name naar de uitdrukking 'de God van Israël'. Het is een uitdrukking die in de NBG-vertaling van 1951 197 maal in het oude testament voorkomt. De uitdrukking 'mijn volk Israël' komt 33 keer voor.

De Psalmen

Vijf psalmen zijn er waarin de uitdrukking 'God van Israël' voorkomt. Psalm 41 : 14 en 72 : 18 zijn een afsluitend vers van twee hoofddelen van de Psalmen, die verder los van de Psalm staan. Ik laat ze daarom in deze studie buiten beschouwing. In Psalm 59 : 6 en 69 : 7 wordt God aangesproken als de God van Israël. Maar in Psalm 68 wordt God twee maal met zoveel woorden de God van Israël genoemd en daarin klinkt m.i. juist in deze Psalm in de uitdrukking mee wat het betekent dat God de God van Israël is. Vandaar mijn keuze voor Psalm 68. Daar wil ik me in deze studie op concentreren.

Psalm 68 in de joodse traditie

Psalm 68 wordt in sommige joodse tradities geciteerd op het Wekenfeest (Sjavoeot), het feest van de wetgeving. Ook in christelijke uitgaven van het Psalmboek staat een verwijzing naar Pinksteren.

Psalm 68 in de christelijke traditie

In de christelijke traditie is de psalm veelal een strijdlid geworden. Zo is hij wel de Marseillaise van de Hugenoten genoemd:

*Que Dieu se montre seulement,
Et l'on verra dans le moment
Abandonner la place.'*

(te beluisteren op : <https://www.youtube.com/watch?v=vt6h8kSMjGc>).

De Geneefse melodie (die Beza naar een vormschema van Matthias Greiter aan

deze psalm heeft gegeven) ondersteunt dit karakter van de psalm en is, los van de tekst van de psalm, drager geworden voor andere strijdlidieren.

De oude berijming heeft (in navolging van de SV):

De Heer zal opstaan tot den strijd.

De nieuwe berijming heeft:

God richt zich op, de vijand vlucht.

De vraag kan gesteld worden of Psalm 68 een strijdlid is (God zal – in de toekomst – opstaan) of een overwinningslied (dat verwijst naar het verleden).

Psalm 68 lezen vanuit de uitdrukking 'God van Israël'

De uitdrukking komt in Psalm 68 twee maal voor: in de verzen 9 en 36 (NBS). Wat gebeurt er nu als je de psalm leest vanuit deze uitdrukking 'God van Israël'? Je moet het eigenlijk voor je zien wat hier beschreven wordt.

Gespreksvragen:

1. Wat zegt het u, dat Psalm 68 de geschiedenis van de woestijnreis heel anders belicht dan de bijbelboeken Exodus en Numeri doen?
2. Deputaten Kerk en Israël bezinnen zich al enige tijd op de vraag: 'Wat is Israël?' Wat kan daar volgens u vanuit deze psalm over gezegd worden.
3. Wat zegt het u, dat wij 'aansluiten' bij Israël?

Gods zegetocht

De psalm grijpt eerst terug op wat God in het verleden heeft gedaan. De psalm begint daarmee dat God opstaat. En als Hij opstaat, vluchten zijn vijanden uiteen. God staat op en gaat op weg. En zijn volk begeleidt Hem op die weg. In dergelijke bewoordingen wordt gerefereerd aan de geschiedenis van de uittocht en de woestijnreis. Het zijn andere bewoordingen dan we wellicht gewend zijn. Als je Exodus en Numeri leest, krijg je de indruk dat de tocht van Egypte naar Kanaän een moeizame tocht was, met een omweg van 40 jaar omdat Israël zijn God niet vertrouwde. Dat is een kant die ook aan deze geschiedenis zit. De Psalmen 78 en 106 belichten deze zijde. Maar Psalm 68 laat een andere kant zien. Gods weg van Egypte naar Kanaän is een zegetocht. En zo is de psalm een overwinningslied.

Laten we luisteren naar de verzen 8 – 9 (in de vertaling van het NBS):

samen luisteren

*O God, toen Gij voor uw volk uittoogt,
toen Gij in de wildernis voortschreedt,
beefde de aarde, ook dropen de hemelen
voor het aangezicht van God;
zelfs de Sinai voor het aangezicht van God,
de God van Israël.*

De Prediking van het Oude Testament vertaalt:

*God, toen Gij vóór uw volk uittrok,
toen Gij in de wildernis voortschreed,
beefde de aarde, ja dropen de hemelen
voor het aangezicht van God, die van Sinai,
voor het aangezicht van God, de God van
Israël.*

De NBV volgt deze vertaling van de laatste twee regels:

*... toen God verscheen, de heerser van de
Sinai,
toen God verscheen, de God van Israël.*

Als dit een goede vertaling is, staan 'God van Sinai' en 'God van Israël' parallel en moeten we 'de God van Israël' lezen als 'de God van Sinai'. POT legt uit: 'Met de toevoeging 'die van Sinai' laat de psalm er geen misverstand over bestaan wie deze God is voor wie 'daverde de aarde, ook dropen de hemelen' (SV): het is de God van Israël die zich sprekend op de berg Sinai aan zijn volk deed kennen.'

De God van Israël is de God van de Sinai. Daar openbaart Hij zich. Denk aan Exodus 19 en 20. God laat daar zijn macht zien op een imponerende manier en vaardigt zijn geboden uit. Op deze plaats neemt Hij Israël aan als volk en verbindt Hij zijn naam met zijn volk.

God ontplooit zijn macht

De psalm tekent ons dan Gods majestueuze zegetocht. Vanaf de Sinai trekt Hij a.h.w. op naar de Sion en zijn volk mag volgen. God wil gezien worden met zijn volk. De grootse veeltoppige Basan laat Hij links liggen. Hij trekt op naar het heiligdom (vers 18). Doelbewust gaat het op de Sion aan. Naar omhoog, vers 19.

Intussen druipen de hemelen. Er zit iets uitdagends in die woorden. Tegenover Baal die een vruchtbaarheidsgod heet, is het de God van Israël voor wie de hemelen druipen. Ze betuigen hun eer. Ook elders in het Oude Testament wordt de confrontatie

tussen God en de goden zichtbaar. Maar de goden blijken uiteindelijk nietige goden te zijn (Jeremia 10 : 15; 58 : 18)

In deze zegetocht (een 'feeststoet', vers 25) wordt Gods Koninkrijk zichtbaar. Dat laatste is een nieuwtestamenteisch woord, het Oude Testament heeft het over Gods 'koningschap' en 'heerschappij'.

Vers 29 is een gebed: 'Ontplooi uw macht.' Namelijk in Israël. Daar wordt Gods macht zichtbaar. Vergelijk Psalm 48 : 14 – 15:

*Richt uw aandacht op haar voormuur,
doorwandelt haar paleizen,
opdat gij het aan het volgende geslacht kunt
vertellen:*

*Waarlijk, zo is God, onze God, voor eeuwig
en altoos;
tot de dood toe zal Hij ons leiden.*

Vers 35 sluit daarbij aan als oproep aan alle volken: 'Erken Gods macht' (in de NBV – daar vers 34).

Gods zorg voor zijn volk

De God van Israël is ook de God die opkomt voor zijn volk. En waar zijn vijanden ook heenvluchten (al is het naar Basan, vers 23), Hij haalt hen terug en zal hen definitief overwinnen (vers 22 – 24). En nog een aspect in deze psalm: deze God is de 'vader van de wezen en de rechter van de weduwen', de God die 'die eenzamen in een huisgezin doet wonen, die gevangenen uitleidt in voorspoed.' (vers 6 en 7) De machtige God

van Israël heeft in het bijzonder oog voor degenen die alleen staan.

Toeschouwers mogen aansluiten

Psalm 68 is een psalm waarbij je (als je de tekst tot je door laat dringen) toeschouwer voelt. Misschien is dat in eerste instantie ook wel de goede positie. Je ziet de zegetocht voorbijgaan:

*Voorop gaan zangers, daarachter snaren-
spelers,
in het midden jonkvrouwen, die de tamboer-
rijn slaan.*

*In koren prijzen zij God,
de HERE, die immers de springader Israëls is.
Daar is Benjamin, de jongste, hun heerser,
de vorsten van Juda in drommen,
de vorsten van Zebulon, de vorsten van
Naftali (vers 26 – 28).*

Kijk, daar gaan ze, tot de laatste twee stammen toe. In Mattheüs 4 : 15 – 16 worden die twee gesitueerd in wat genoemd wordt 'Galilea der heidenen'. Maar ze horen erbij. Ze mogen mee. En als zij voorbij zijn, mogen ook wij aansluiten (vers 33 en 34):

*Gij koninkrijken der aarde, zingt Gode,
psalmzingt de Here;
Hem, die door de aloude hemel der heme-
len rijdt.*

Tegen het einde van de psalm klinkt nog eenmaal (vers 35 NBV):

*De God van Israël, Hij geeft macht
en nieuwe kracht aan zijn volk.*

God die zijn macht ontplooit, waarom Hij ook erkend moet worden, geeft ook macht en kracht. Met deze God is Israël sterk. Met deze God kan Israël de goede strijd aan.

En wij, die aansluiten in de stoet, mogen meezingen: 'Geloofd zij God met diepst ontzag' (Psalm 68 : 10 OB) We mogen meezingen van de overwinning die God heeft behaald: de verlossing van zijn volk uit Egypte, de verovering van het beloofde land, de verlossing door de Messias van Israël: onze Here Jezus Christus. <

De Tien Woorden, op stenen tafels, op Sinai gegeven

Een eye-opener:

hoe Messiasbelijdende Joden de Bijbelse feesten vieren

Op woensdag 23 november 2016 organiseert het Centrum voor Israëlstudies een conferentie over het thema 'Messiaanse stemmen over de Joodse feesten: uitdaging voor de kerk... en Israël'. Dr. Richard Harvey komt ervoor naar Nederland. Hij is een sleutelfiguur in de Messiaanse beweging wereldwijd en is een boeiend spreker.

Verdieping van de beleving van de Bijbelse feesten?

Het thema van de Joodse feesten brengt ons midden in het gesprek van de kerk met Israël en de vragen die sommigen in Israël aan de kerk stellen. In de kerk wordt weliswaar een aantal Bijbelse feesten gevierd, maar toch steeds anders dan Israël dat doet. Waarin zit dat verschil? En waarom worden in de kerk niet meer alle feesten uit de Bijbel gevierd, zoals bijvoorbeeld ook het Loofhuttenfeest en – heet hangijzer – de sabbat?

Messiasbelijdende Joden weten zich verbonden met het lichaam van Christus. Velen van hen vieren de feesten mee met de kerk. Zij gaan op zondag naar de gemeente om samen met gelovigen uit de heidenen de eenheid van het lichaam van Christus te beleven. Anderen kiezen er juist voor om zich wel aan de sabbat te houden, in verbondenheid met heel Israël, en om de Bijbelse feesten te vieren in nauwe aansluiting bij de Joodse traditie. Welke keuze zij ook maken, vaak voelen Messiasbelijdende Joden zich in een eenzame positie tussen kerk en synagoge.

In de conferentie willen we in de eerste plaats luisteren naar de manier waarop

Messiaanse Joden in de loop van de geschiedenis hiermee zijn omgegaan. Daarover zal dr. Harvey 's middags een lezing geven (zijn lezingen zijn in het Engels). 's Avonds komt dan de vraag aan de orde wat het voor de kerk betekent, dat Messiaanse Joden ook vandaag nog de Joodse feesten kunnen vieren. Kan dit brengen tot een verdieping van de beleving van de Bijbelse feesten in de kerk?

Actuele vragen besproken in workshops

In drie workshoprondes zal er gelegenheid zijn om hierover in kleinere kring van gedachten te wisselen met mensen die geheel uiteenlopende standpunten innemen. Enkele vragen waar workshops over zijn georganiseerd: Moeten/mogen christenen de sjabbat c.q. de Joodse feesten vieren? Wat is te leren van de Messiaans-Joodse huisgodsdienst? Zijn de christelijke feesten Joodse of universele feesten? En: Hoe denken Messiaans-Joodse theologen zelf eigenlijk over het vieren van de Joodse feesten door niet-Joodse christenen? Ook

Dr. Richard Harvey

zal er aandacht zijn voor kunst, muziek en expressie.

Aan deze workshops wordt medewerking verleend door o.a. Joop Akker (bestuur Hadderech, Nederlandse Vereniging voor Jeshua ha-Mashiach belijdende Joden), prof. dr. Bernhard Reitsma, prof. dr. Pieter Siebesma, Asaf Pelled (Jews for Jesus), Jacob Keegstra (Nederlands directeur van de Internationale Christelijke Ambassade te Jeruzalem), Richard Eek en ds. Sjaak Maliepaard. <

Plaats en opgave

De conferentie vindt plaats aan de Christelijke Hogeschool te Ede, van 14.00 – 22.00 uur.

Kosten voor het totale programma inclusief diner: € 27,50.

Deelname aan alleen het middag- of avondprogramma: € 9,50.

Deelname aan één programmaonderdeel plus diner: € 19,50.

U kunt zich nog opgeven bij het CIS: cis@che.nl of 0318-696577.

Zie ook www.centrumvoorisraelstudies.nl.

Interesse in het Israëlzondagmateriaal van het CIS? Kijk dan op onze website: www.centrumvoorisraelstudies.nl. Hier vindt u de gemeentefolder, preekschets en het kinder- en jongerenprogramma.

Joodse bronnen voor de liturgie (3): De geloofsbelijdenis

Het Sjema

In de westerse kerk kennen we het gebruik van het credo (= ik geloof) dat wordt gezegd of gezongen tijdens de kerkdienst. Het feit dat die geloofsbelijdenis wekelijks -en soms dagelijks- terugkomt heeft alles te maken met wat er in de synagoge gebeurt: het uitspreken van het Sjema (=Hoor!). Het is het eerste woord van Deut. 6 : 4. Na de aansporing wordt Israël aangesproken, en dan komen er woorden die een korte en krachtige belijdenis vormen. Intussen is het gedeelte uit Deuteronomium 6 : 4-9 uitgebreid met twee andere gedeelten, te weten: Deut. 11 : 13-21 en Numeri 15 : 37-41.

Maar de kern, de belijdenis luidt:

De HEERE onze God is een eenig HEERE (SV),

of:

De HEER onze God, de HEER is de enige (NBV),

maar wellicht is het beter te vertalen met:

De HERE is onze God, de HERE is één (NBG en ook HSV).

Het valt dus niet mee, om tot een eensluitende vertaling van het Hebreeuwse woord voor een, enig, of alleen te komen. Het is een woord met meerdere aspecten. 'De belijdenis drukt zowel de 'enigheid', en de 'alleenheid' als de 'eenheid' van YHWH uit' aldus C.J. Labuschagne in zijn commentaar op Deuteronomium, waarbij hij trouwens aantekent dat er ook een verband bestaat met de opdracht tot het liefhebben van God met drie keer de 'geheelheid' van hart, ziel en kracht in vers 5.

In het morgen- en avondgebed

In de synagoge wordt deze belijdenis zowel in het morgengebed als in het avondgebed uitgesproken. Zo gebeurt het elke dag en ook op de sabbat. In deze vorm is

het echter niet of nauwelijks in de liturgie van de christelijke kerk terechtgekomen. Wel moet dat enigszins genuanceerd worden. Het Sjema treffen we aan in Marcus 12 : 29 en 30. Daar noemt Jezus het in antwoord op een vraag van een Schriftgeleerde naar het belangrijkste gebod. Overigens zijn er in het Nieuwe Testament meerdere teksten die spreken over de enigheid of eenheid van God. Dat valt niet los te denken van het Sjema. Het Sjema heeft in het morgengebed

van de kerk in Antiochië tot in de vierde eeuw een plaats gehad. Eusebius noemt het getuigenis van twee christenen die in 303 de marteldood ondergingen, omdat zij 'één enige God en één enige gezalfde koning Jezus' hadden beleden. Maar het is in de vorm van Deuteronomium 6 : 4 en 5 niet in de liturgie van de christelijke kerk gehandhaafd. Wel is er op lokaal niveau incidenteel sprake van het gebruik van een deel van het Sjema, bijvoorbeeld als alternatieve afwisseling van de lezing van de Tien Geboden, of de samenvatting van de decaloog.

Het kerkelijke credo

Evenals de Joodse synagoge kent ook de christelijke kerk een vorm van geloofsbelijdenis in de eredienst. Zowel in het dagelijkse morgengebed als ook het avondgebed heeft de Apostolische Geloofsbelijdenis een plaats gekregen, tenminste in de Anglicaanse liturgie. In de westerse kerk heeft in de hoofddienst de geloofsbelijdenis van Nicea (juister nog: Nicea-Constantinopel) een plaats gekregen na de preek. Juist in die vorm is er een aantal keren sprake van 'eenheid'. Wij geloven in één God en Vader ...en in één Heer, Jezus Christus, één van wezen met de Vader ...één Kerk ...één Doop. Dit sluit aan bij het begin van de Sjema, en is zonder het Sjema niet te verstaan. Maar hoe het in deze vorm binnen de christelijke gemeente is terechtgekomen, en wanneer is niet duidelijk. Want er is geen directe aansluiting, Immers, het kerkelijke credo stamt uit de vierde eeuw en zal tevens gevormd zijn door de Nieuwtestamentische teksten over de eenheid van God. Verbondenheid met de Joodse eredienst is er zeker. <

Het Sjema in het Hebreeuws

Lieuwejan van Dalen

Van blijvend belang

Dr. Pieter J. Lalleman, docent Nieuwe Testament aan Spurgeon's College in London, schreef dit jaar een boek over het blijvend belang van het Oude Testament voor christenen. In dit vlot lezende boekje neemt hij het op voor het O.T. Hij treedt daarmee in het voetspoor van twee bekende Nederlandse theologen uit de vorige eeuw: K.H. Miskotte en A.A. van Ruler.

Wat bedoelen we met het 'tegoed' van het O.T.? Lalleman legt uit: 'Daarmee bedoelen we onderwerpen in het Oude Testament die in het Nieuwe Testament niet of nauwelijks meer aan de orde komen, maar toch belangrijk zijn voor ons als christenen' (blz.4). Wie de inhoudsopgave van Lallemans boek bekijkt, komt ongeveer tien van zulke onderwerpen tegen: de schepping, de namen en de titels van God, de seksualiteit, de politiek en de vreemdeling, de sepsis en de twijfel, het klagen bij God, het tegenspreken van God, het boek Ester en de Joodse canon. Laat ik enkele onderwerpen kort bespreken.

De God van Israël geeft Zichzelf bijzondere namen in het O.T., bijvoorbeeld: de HEER (Jahweh), El Sjaddai, El Eljon, Jahweh Jireh en Jahweh Tsebaot. Deze titels zeggen iets over het wezen van onze hemelse Vader. God openbaart Zich met verheven namen in de geschiedenis van zijn volk Israël. Elke naam of titel zegt

iets over wie de HEER is en hoe Hij met mensen omgaat. Omdat Hij niet verandert, is het voor ons wezenlijk om Hem te leren kennen zoals Hij Zich aan de Israëlieten bekend heeft gemaakt!

In het O.T. wordt positief over seksualiteit en erotiek gesproken. Het zijn gaven uit Gods hand, bedoeld om man en vrouw geluk en vreugde te geven. Hoewel er altijd een stroming in de kerkgeschiedenis is geweest die moeite met het lichamelijke had, staat de lichamelijke liefde hoog aangeschreven, bijvoorbeeld in het boek Hooglied. Dat helpt ons om nuchter over seksualiteit te spreken. Lalleman

schrijft: 'Seks is niet iets bovennatuurlijks en christenen hebben niet anders of beter seks dan andersgelovigen. Evengoed als christenen niet beter eten koken of voetballen' (blz.55).

In de boeken van Mozes worden wij ook bepaald bij het lot van de vreemdeling. Een actueel onderwerp met de vele vluchtelingen die Europa binnenkomen en het 'gedoe' rondom AZC's in ons eigen land! Het valt op hoe vaak de Schriften ingaan op de rechten van vreemdelingen. Zij behoren tot de zwakken voor wie de HEER opkomt. Gods zorg gaat speciaal naar hen uit. We komen zelfs een 'liefdesgebod' tegen met betrekking tot asielzoekers (Lev.19:34, Deut.10:19). Liefde en zorg voor vluchtelingen hoort helemaal thuis in de 'joods-christelijke traditie'!

Het moge duidelijk zijn: de God van Israël, de Vader van Jezus Christus, heeft Zich in het O.T. niet minder geopenbaard dan in het N.T. Bovendien beslaat het O.T. zo'n 75% van de Bijbel. Daarom moet er uit de Thora, de Profeten en de Geschriften gelezen en gepreekt worden! U voelt wel aan: Pieter Lalleman heeft een waardevol boekje geschreven! <

Pieter J. Lalleman, 'Van blijvend belang', Ark Media, Amsterdam 2016
136 blz., € 14,95

Lezingen en presentaties

Voor lezingen en presentaties kunt u contact opnemen via info@kerkenisrael.nl en cis@che.nl

Bezoek voor meer informatie de websites www.kerkenisrael.nl en www.centrum-voorisraelstudies.nl

Gezamenlijke verzending

Vanaf het eerste nummer in 2017 zal *Verbonden*, na een tussenperiode van twee jaar, weer samen met het blad *Doorgeven* van Deputaten Zending worden verzonden.